

Б.В. Погрішук, д-р екон. наук, професор

ORCID: 0000-0001-6974-1083

e-mail: gpogrischuk@gmail.com

Вінницький навчально-науковий інститут економіки

Тернопільського національного економічного університету

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У статті досліджено питання фінансової безпеки підприємств молокопереробної галузі. Визначено основні тенденції сучасного розвитку підприємств молокопереробної галузі. Досліджено питання диференційованого розгляду ризиків та загроз конкуренто-спроможного розвитку молокопереробної галузі в Україні. Обґрунтовано зовнішні загрози та визначено їх причино-наслідковий характер для ефективного функціонування молокопереробних підприємств.

***Ключові слова:** фінансова безпека, підприємства молокопереробної галузі, конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. Для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності вітчизняного виробництва необхідне дотримання низки сучасних вимог, серед яких удосконалення фінансових інструментів та гарантування фінансової безпеки займають чільне місце. Гарантування фінансової безпеки підприємств молокопереробної галузі визначається пріоритетністю функціонування продовольчого ринку країни, який має бути прогнозованим для усіх його учасників передусім держави. Проблема конкурентоспроможності є визначальною у сучасному розвитку країни, оскільки пов'язана з надійністю його функціонування, якісними властивостями продукції, що виробляється, значними кон'юнктурними коливаннями та іншими чинниками. Відтак, питання фінансової безпеки підприємств молокопереробної галузі у забезпеченні конкурентоспроможності наразі є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ефективного розвитку вітчизняних підприємств присвятили наукові праці такі вчені, як:

Буркинський Б.В., Вольська О.М., М.В. Зубець, Іванюта Т.М., Куцик В.І., Лайко О.І., Мельник В. І., Месель-Веселяк В.Я., Мулик Я. І., Островар О.В., Потриваєва Н.В., Присяжнюк М. В., Тивончук С.В., Тивончук Я.О., Павлоцька Т.П., Саблук П.Т. Федоров М.М. та ін. Проте, незважаючи на значні наукові доробки, недостатньо обґрунтованими залишаються питання пов'язані з фінансовою безпекою вітчизняних підприємств, що викликає необхідність подальших досліджень та розробки низки наукових положень для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору.

Метою роботи є наукове обґрунтування проблеми фінансової безпеки підприємств молокопереробної галузі. Завданнями дослідження пропонується: визначення основних тенденцій сучасного розвитку підприємств молокопереробної галузі; розгляд питання диференціації ризиків та загроз конкурентоспроможного розвитку молокопереробної галузі в Україні; обґрунтування причинно-наслідкового характеру зовнішніх загроз для фінансової безпеки молокопереробних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільне забезпечення населення продуктами харчування стає можливим лише в умовах формування повноцінного цивілізованого ринку продовольства, невід'ємною складовою якого є ринок молока і молочних продуктів.

Ринок молока і молочної продукції характеризується зменшенням обсягів виробництва, скороченням поголів'я корів, збитковістю галузі, недостатнім використанням виробничих потужностей переробних підприємств, низькою платоспроможністю населення, скороченням рівня споживання молочних продуктів. Ці явища зумовлюють актуальність дослідження ринку молока і молочної продукції, а саме необхідність: виявлення особливостей і недоліків його формування, аналіз стану та прогноз попиту, пропозиції, конкуренції, кон'юнктури, цін, рівня споживання та ефективності функціонування молокопродуктового підкомплексу [1, с. 137].

Дієвість ринку молока і молочної продукції на сучасному етапі трансформації механізму господарювання зумовлюється впливом ряду чинників мікро- та макроекономічного характеру. Серед основних проблем можна назвати й такі: низький рівень технологічного оснащення молокозаводів, застаріле обладнання; нерозвиненість ринкової інфраструктури; невисокий рівень забезпеченості сировиною та завантаженості потужностей; невисоку якість кінцевої продукції підприємств молочної промисловості; обмеженість можливості широкої диференціації асортименту через низьку якість сировини; зниження

купівельної спроможності населення сільських районів. Зокрема, негативний вплив на його функціонування здійснило зниження платоспроможного попиту населення, порушення еквівалентності у товарообміні між окремими ланками молокопродуктового підкомплексу, зміна міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків, що впливає на результативність їх господарської діяльності.

Вітчизняна система стандартизації якості молочних продуктів не відповідає світовим нормам і українські товаровиробники не мають змоги вийти на міжнародний ринок, але й на внутрішньому ринку відчувається істотна присутність продукції іноземних виробників, що створює додаткову конкуренцію і ускладнює умови господарювання для вітчизняних виробників[2, с. 38].

Причиною низької ефективності виробництва молока є тривале коливання цін на молочну сировину, обмежені можливості застосування інновацій та модернізації молочної галузі, зменшення попиту на молоко і молочну продукцію у зв'язку зі зниженням платоспроможності основної частини населення; насиченість ринку конкурентоспроможною імпортною продукцією та, загалом, унаслідок відсутності механізму державного регулювання щодо гарантування стійкого економічного зростання галузі. Таким чином, упродовж тривалішого періоду часу ринок виробництва молока в Україні залишається ще дуже інертним, сільськогосподарські підприємства задовольняються стратегією обмеженого зростання обсягу виробництва молока. Ця стратегія і надалі залишається як базова, оскільки фінансові результати СГП від реалізації молока й існуючі обсяги державної підтримки не забезпечують розширеного відтворення молочної галузі [3, с. 28].

Сировинний сектор молочної промисловості є найбільш проблемним та гальмує зростання виробництва та якості продукції. Це відчувається найбільше в регіонах, де не достатньо потужних учасників молочного ринку (молокопереробних заводів національного масштабу, транснаціональних молочних холдингів та ін.), які завдяки економічній підтримці сировинного сектора здатні внести істотний вклад в інтенсифікацію його розвитку [4].

Ефективний розвиток молокопереробної галузі безпосередньо залежить від стану молочного скотарства, у якому, на жаль, за останні роки спостерігаються негативні тенденції. Скорочення поголів'я молочної худоби, незважаючи на зростаючу динаміку показника продуктивності

корів, призводить до постійного зменшення обсягів виробництва молочної сировини усіма категоріями господарств.

Серед основних тенденцій сучасного розвитку підприємств молокопереробної галузі доцільно виділити:

1. Збільшення частки великотоварного виробництва на ринку вітчизняної продукції. Потужні переробні підприємства визначають умови ринкової конкуренції. Закупівельні ціни на молоко у виробників, а також відпускні ціни на готову молокопродукцію передусім залежать від показника рентабельності великомасштабних молокопереробних підприємств, що залишає осторонь формування конкурентного середовища на ринку молокопродукції дрібних товаровиробників.

2. Впровадження новітніх технологій переробки молока, з максимальним збереженням корисних властивостей продукції, що особливо цінується споживачем та гарантує підприємству забезпечення підприємству конкурентних переваг. Використання у виробничій діяльності новітніх технологій дозволяє суттєво скоротити витрати на транспортування, зберігання та переробку молока, забезпечити зростання якості продукції, що виробляється.

3. Виготовлення інноваційних продуктів як для самого підприємства так і для ринку загалом. У даному контексті важливим є розширення окремих сегментів регіональних ринків. Інноваційний розвиток молокопереробної сфери є перспективним для отримання додаткових доходів та задоволення споживчих запитів різноманітних груп споживачів.

В умовах всезростаючої конкуренції й складного фінансового становища багатьох вітчизняних сільськогосподарських підприємств важливим завданням є підвищення фінансово-економічних результатів діяльності, інструментом виконання якого є дієва система управління. Долучення до інтеграційних процесів у сучасних умовах пов'язане зі значними ризиками, які значно зростають для держав з недостатньо стійкими соціально-економічними системами [5].

У забезпеченні економічної безпеки сільськогосподарських підприємств важливе місце відводиться його фінансовій складовій. Однією з найважливіших умов ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств є забезпечення належного рівня фінансової безпеки, який дозволив би захистити суб'єктів господарювання від різних загроз.

Особливості, які визначають специфіку формування та рекомендоване значення показників фінансового стану, їх вплив на фінансову безпеку молокопереробних підприємств, є такі [6]:

– окремі види продукції молокопереробних підприємств є сезонними. Наприклад, сезонним видом основної діяльності молокопереробних підприємств є морозиво. Це означає, що окремі показники фінансового стану на дату балансу можуть мати негативне значення, хоча в цілому стан є позитивним. Отже, порогові та рекомендовані значення показників можуть бути різними на різні дати звітування;

– молокопереробні підприємства є виробничими, а виробничий процес у зв'язку з тим, що підприємство належить до харчової промисловості, є нетривалим, а тому оборотність активів має бути досить таки швидкою, що вимагає особливого підходу до формування порогових значень показників фінансового стану;

– у виробництві молокопереробної продукції використовується сировина, яка швидко псується, що впливає на структуру активів та зобов'язань підприємства й відповідно на величину показників фінансового стану.

Великою проблемою, особливо для дрібних господарств є доступ до фінансів. Готовність банків кредитувати дрібні підприємства обмежена. Це є проблемою не тільки в Україні, це проблема, з якою стикається невеликі ферми в багатьох країнах. Також великою проблемою в сільському господарстві є недосконалість нормативно-правової бази, що заважає успішному розвитку та функціонуванню аграрного сектору в Україні, тому її необхідно переглянути і сформуванати правову базу, яка б захищала інтереси виробників сільськогосподарської продукції [7].

На сьогоднішній день швидкість, з якою відбуваються зміни у зовнішньому середовищі, постійно зростає. Ситуація ускладнюється тим фактом, що зовнішнє середовище сьогодні характеризується невизначеністю, тобто відносно невеликою кількістю інформації та невпевненістю в її достовірності.

Здійснення аналізу фінансової безпеки підприємств молокопереробної галузі передбачає використання різноманітних джерел інформації, зокрема, таких, що визначають рівень фінансової безпеки. Інформаційні ресурси на сучасному етапі розвитку відіграють вирішальну роль при організації управління фінансовою безпекою сільськогосподарських підприємств, що пов'язано з використанням у практиці господарювання новітніх технологій, методів обґрунтування й прийняття рішень, організації виробництва та збуту сільськогосподарської продукції. Саме інформація про фінансово-економічну діяльність суб'єкта

надає можливість інвесторам і кредиторам здійснити його оцінку з точки зору привабливості щодо впровадження інвестиційних проектів. Особливе значення відводиться організації інформаційно-аналітичної роботи, пов'язаної із забезпеченням стійкості його фінансового стану, що сприятиме своєчасному виявленню та усуненню загроз у фінансово-господарській діяльності сільськогосподарських підприємств. Можна припустити, що достатньо невисокий рівень інвестиційної привабливості даної галузі пов'язаний перш за все з невизначеністю стану зовнішнього середовища молокопереробних підприємств, з відсутністю точної інформації про загрози тощо.

Серед факторів, що негативно впливають на здійснення інвестиційної діяльності молокопереробних підприємств, можна виділити такі [8, с.53.]: відсутність підтримки інвестиційної діяльності не лише з боку держави, а й з боку місцевих органів самоврядування; відсутність чіткого механізму встановлення закупівельних цін на сировину; відсутність досконалої інфраструктури інвестиційного ринку; відсутність повної інформаційної бази про інвестиційний ринок та інвесторів, які згодні реалізовувати інвестиційні проекти; відсутність ефективної організації інвестиційного процесу на більшості молокопереробних підприємств; непристосованість страхових послуг щодо інвестиційного процесу; нестача власних коштів молокопереробних підприємств; великі витрати використання кредитних ресурсів; здорожчання енергетичних ресурсів.

Функція фінансової безпеки розкривається через здатність підприємств здійснювати розробку та проводити фінансову стратегію відповідно до цілей стратегії діяльності, в умовах невизначеного і конкурентного середовища. Фінансова безпека реалізується через здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків.

Чим вищий рівень стійкості підприємства, тим меншою є його залежність від зміни кон'юнктури ринку та нижчим ризик банкрутства. Визначення граничних меж зміни джерел засобів для покриття вкладень капіталу в основні засоби або виробничі витрати, дозволяє генерувати ті

потоки господарських операцій, які призводять до поліпшення фінансового стану та підвищення фінансової стійкості підприємства.

Диференційований розгляд ризиків та загроз конкурентоспроможного розвитку підприємств молокопереробної галузі в Україні свідчить про наявність низки проблем, що потребують вирішення, зокрема: забезпечення зростання рівня фінансування інноваційної діяльності переважною більшістю молокопереробних підприємств; зростання частки високотехнологічного обладнання для здійснення виробничих процесів у його загальній структурі; зниження рівня матеріало- та енергомісткості виробництва; підвищення забезпеченості якісною сировиною та навантаженості потужностей; розширення можливостей для диференціації асортименту молокопродукції.

До зовнішніх загроз ефективного функціонування підприємств молокопереробної галузі належать також:

- відкритість українського ринку молока та молочних продуктів міжнародним учасникам, що створює додаткову конкуренцію;

- зниження платоспроможного попиту населення, порушення еквівалентності у товарообміні між окремими ланками молокопродуктового підкомплексу,

- нерозвиненість ринкової інфраструктури, зміна міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків суб'єктів молокопродуктового підкомплексу, що впливає на результативність їх господарської діяльності.

- недоотримання виручки від експорту продукції через низький рівень конкурентоспроможності, що вимагає удосконалення системи контролю якості сировини та продукції;

- недостатня інституційна та фінансова підтримка державою науково-технологічної та інноваційної переорієнтації виробництва.

Проблемами гарантування фінансової безпеки вітчизняних молокопереробних підприємств можна визнати й недосконалість законодавчої бази з питань забезпечення фінансової безпеки та незацікавленість підприємств та держави у міжнародній науково-технічній кооперації та використанні світового досвіду щодо використання наукових досягнень та передових технологій у сфері молокопереробки.

Для запобігання загрозам фінансовій безпеці перед підприємствами стоять такі завдання: забезпечити й постійно підтримувати високий рівень кваліфікації працівників; забезпечити розвиток техніко-технологічних можливостей та потужностей підприємства з метою досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності; досягти високої ефективності

менеджменту підприємства; забезпечити захист інформаційного середовища підприємства; забезпечити правовий захист підприємства [9, с.253].

Щодо послідовності забезпечення ефективного функціонування системи управління фінансовою безпекою, то вона включає такі етапи: формування цілей побудови системи фінансової безпеки; аналіз процесу досягнення цілей і визначення складу системи управління; розробку структури системи управління; розробка технології управління; визначення зв'язків, об'єктів і шляхів проходження інформації; підбір і навчання керівників та управлінського персоналу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. До зовнішніх загроз ефективного функціонування підприємств молокопереробної галузі належать: відкритість українського ринку молока та молочних продуктів міжнародним учасникам, що створює додаткову конкуренцію; зниження платоспроможного попиту населення, нерозвиненість ринкової інфраструктури, недоотримання виручки від експорту продукції через низький рівень конкурентоспроможності, недостатня інституційна та фінансова підтримка державою науково-технологічної та інноваційної переорієнтації виробництва.

Диференційований розгляд ризиків та загроз конкурентоспроможного розвитку підприємств молокопереробної галузі в Україні свідчить про наявність низки проблем, що потребують вирішення, зокрема: забезпечення зростання рівня фінансування інноваційної діяльності переважною більшістю молокопереробних підприємств; зростання частки високотехнологічного обладнання для здійснення виробничих процесів у його загальній структурі; зниження рівня матеріало- та енергомісткості виробництва; підвищення забезпеченості якісною сировиною та завантаженості потужностей; розширення можливостей для диференціації асортименту молокопродукції.

Бібліографічний список.

1. Потриваєва Н.В. Стратегічні пріоритети розвитку агропродовольчого підкомплексу України в умовах світової глобалізації: монографія. – Миколаїв: МДАУ, 2012. – 312 с.

2. Буркинський Б.В. Лайко О.І., Агінська І.В., Островар О.В. Шляхи модернізаційного забезпечення розвитку ринку молока в Україні Економічні інновації. –2012. – № 47. – С. 38-52.

3. Тивончук С.В., Тивончук Я.О., Павлоцька Т.П. Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів // Економіка АПК. – 2017. – С. 25-30.

4. Іванюта Т.М. Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища під-приємств молокопереробної галузі як чинників економічної безпеки. – URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/20513/1/36%D0%B0.pdf> (дата звернення 14.09.2018р.).

5. Мельник В.І. Реалізація стратегічних завдань розвитку агропродовольчої системи на інноваційній основі. Економіка та управління АПК, 2014. – № 2 (15). – С. 77-80.

6. Мулик Я.І. Механізм визначення фінансової безпеки підприємств на основі порогових значень показників фінансового стану. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – С. 301-323.

7. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін.; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, Т.П. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЄ, 2011. – 1008 с.

8. Вольська *О.М.* Управління ефективністю молокопереробних підприємств // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2014. – Т.19. – Вип 2/3. – С. 51-53.

9. Куцик В.І. Бартиш А.І. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 250-255.

Б.В. Погришук. Финансовая безопасность предприятий молокоперерабатывающей отрасли в обеспечении конкурентоспособности. В статье исследованы вопросы финансовой безопасности предприятий молокоперерабатывающей отрасли. Определены основные тенденции современного развития предприятий молокоперерабатывающей отрасли. Исследован вопрос дифференцированного рассмотрения рисков и угроз конкурентоспособности способного развития молокоперерабатывающей отрасли в Украине. Обоснованно внешние угрозы и определен их причинно-следственный характер для эффективного функционирования молокоперерабатывающих предприятий.

Ключевые слова: финансовая безопасность, предприятия молокоперерабатывающей отрасли, конкурентоспособность.

B.V. Pogrischuk Financial security of the enterprises of the dairy industry in ensuring competitiveness. The article deals with the issues of financial security of enterprises of the dairy industry. The main tendencies of the modern development of enterprises of the dairy industry are determined. The problem of differentiated consideration of risks and threats of the competitive development of the dairy industry in Ukraine is investigated. The external threats are substantiated and their causal nature is determined for the effective functioning of dairy processing enterprises.

The differentiated consideration of the risks and threats of the competitive development of dairy processing enterprises in Ukraine shows that there are a number of problems that need to be addressed, in particular: ensuring a high level of funding for innovation by an overwhelming majority of dairy processing enterprises; an increase in the share of high-tech equipment for the implementation of production processes in its overall structure; reduction of material and energy intensity of production; enhancement of the supply of quality raw materials and capacity utilization; expansion of possibilities for differentiation of the range of milk products.

The external threats to the efficient functioning of dairy processing enterprises include: openness of the Ukrainian market of milk and dairy products to international participants; decrease of the effective demand of the population; underdevelopment of market infrastructure, changes in inter-farm and inter-branch links of the dairy product subcomplex entities, lack of revenue from export of products due to the low level of competitiveness, which requires improvement of the quality control system of raw materials and products; insufficient institutional and financial support by the state for scientific-technological and innovative reorientation of production.

Problems of ensuring the financial security of domestic enterprises can be recognized and the imperfection of the legislative framework for ensuring financial security and the lack of interest of enterprises and the state in international scientific and technical cooperation and the use of world experience on the use of scientific advances and advanced technologies in the field of milk processing.

Key words: financial security, enterprises of the dairy industry, competitiveness.

Стаття надійшла до редакції: 12.03.2019 р.